

Міністерство освіти і науки України
Комунальний заклад вищої освіти
«Дніпровський педагогічний коледж»
Дніпропетровської обласної ради»

Навчально-методична картка заняття № 25-26
Назва та № спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
014 «Музичне мистецтво»

Предмет: Українська література

Тема Постшістдесятництво (окремі загальні зауваження до означення культурологічного явища). Василь Стус. Загальний огляд життя і творчості. “Мені зоря сіяла нині вра-нці...”, “Крізь сотні сумнівів я йду до тебе...”, “О земле втрачена, явився...”: автобіограф фічність лірики; ліричний герой як символ незламного духу, збереження людської гідності; ідейно-тематичний зміст поезій (відчуження особистості від світу через його несприйняття; проблема громадянського та морального вибору людини; стан трагічної самотності й необхідності активної дії; формування себе як Людини, Громадянина, Борця; несприйняття роз тліного духу тоталітарної системи); метафоричні образи України - мрії та України упокореної.

Тип заняття лекція

Мета заняття Розкрити звитяжний шлях В. Стуса, непересічність його таланту, ознайомити з творчістю поета; розвивати навички самостійного синтезу літературно-критичного та біографічного матеріалу, уміння визначати провідні мотиви, ідеї поетичних творів; формувати активну життєву позицію, повагу до людей, які зреклися власного щастя заради загального добра.

Роздатковий матеріал: опорний конспект, інструкції до практичної частини, карточки

ТЗН комп’ютер, мультимедійний проектор

Література:

Основна 1. Нові імена в програмі з української літератури. Посібник для вчителя / Упоряд. В.Я.Неділько.- К.: Освіта,1993.- 351с.

2. Українська література / Під ред. П.П.Кононенко.- К.: Вища шк.,1993.- с.288-294.

3. Письменники Радянської України. 20-30 роки. / Упоряд. С.А.Крижанівський.- К.: Рад.письменник,1989.- 407с.

Борзенко О.І. Українська література. Хрестоматія – довідник. Рівень стандарту, академічний рівень ВД Ранок

Додаткова: 2. Дніпрова хвиля: Хрестоматія творів, нововведених до шк. програм.- К.: Освіта,1993.- 672с.

СТРУКТУРА ЛЕКЦІЙНОГО ЗАНЯТТЯ

I. Підготовча частина:

- 1.1. Організація студентів;
- 1.2. Постановка мети заняття.

II. Основна частина:

- 2.1. Спостереження над мовним матеріалом.
- 2.2. Актуалізація опорних знань за запитаннями.
- 2.3. Складання плану роботи.
- 2.4. Сприймання та засвоєння нового матеріалу.

III. Заключна частина:

- 3.1. Підведення підсумків.
- 3.2. Відповіді на запитання студентів;
- 3.3. Домашнє завдання.

Тема Василь Стус «Мені зоря сіяла нині вранці...», «Крізь сотні сумнівів я йду до тебе...», «Господи, гніву пречистого...», «О земле втрачена, явися...», «Як добре те, що смерті не боюсь я...» Поет як символ незламного духу, збереження людської гідності. Загальний огляд творчості. Узагальнені образи крізь призму індивідуальної долі. Основні тематично-проблемні лінії: душа людини «перед вічністю високого неба» (відчуження від світу, проблема вибору, стан трагічної самотності і активної дії, формування себе); атмосфера розтлінного духу тоталітарної системи; Україна-мрія і Україна знищена, скорена. Поезія Стуса – зразок «стоїчної» поезії у світовій ліриці.

План

- 1 Біографія
- 1.1 Загибель
- 2 Вшанування пам'яті
- 3 Літературний стиль
- 4 Перекладацька діяльність
- 5 Збірки віршів
- 6 Збірки вибраного

Біографія

Народився в селянській родині, був четвертою дитиною в сім'ї. У 1939 році батьки — Семен Дем'янович та Ірина Яківна — переселилися в місто Сталіно (нині Донецьк), аби уникнути примусової колективізації. Батько завербувався на один із хімічних заводів. Ще через рік (1940) батьки забрали туди своїх дітей.

Молодий Василь Стус

У 1944—54 Василь навчався у Донецькій міській середній школі № 265 і закінчив її зі срібною медаллю. Василь вступив на історико-літературний факультет педагогічного інституту міста Сталіно. У студентські роки Стус постійно і наполегливо працював у бібліотеці, разом з Олегом Орачем, Володимиром Міщенком, Анатолієм Лазаренком, Василем Захарченком, Василем Голобородьком був членом літературного об'єднання «Обрій».

Закінчивши 1959 навчання з червоним дипломом, три місяці працював учителем української мови й літератури в селі Таужне Кіровоградської області, після чого два роки служив в армії на Уралі. Під час навчання і служби став писати вірші. Тоді ж відкрив для себе німецьких поетів Гете і Рільке; переклав близько сотні їх віршів. Ці переклади було згодом конфісковано і втрачено. 1959 у «Літературній Україні» опублікував свої перші вірші з напутнім словом Андрія Малишка.

Працював учителем української мови та літератури у середній школі № 23 м. Горлівки. Згодом був підземним плитовим на шахті «Октябрьська» в Донецьку. З березня по жовтень 1963 — літературний редактор газети «Социалистический Донбасс». Зокрема, працював в україномовній частині редакції цієї газети

(українською було підготовлено і вийшло декілька чисел цієї газети). Вступив до аспірантури Інституту літератури Академії наук УРСР ім. Т. Шевченка у Києві із спеціальності «Теорія літератури». За час перебування в аспірантурі підготував і здав до видавництва першу збірку творів «Круговерть», написав низку літературно-критичних статей, надрукував кілька перекладів із Гете, Рільке, Лорки. Належав до Клубу творчої молоді, який очолював Лесь Танюк.

У вересні 1965 під час прем'єри фільму Сергія Параджанова «Тіні забутих предків» у кінотеатрі «Україна» в Києві взяв участь в акції протесту. Стус разом з Іваном Дзюбою, В'ячеславом Чорноволом, Юрієм Бадзьом закликав партійних керівників і населення столиці засудити арешти української інтелігенції, що стало першим громадським політичним протестом на масові політичні репресії в Радянському Союзі у післявоєнний час. За участь у цій акції його відраховано з аспірантури.

Роки тимчасових робіт (1965–1972) стали найщасливішими роками його життя. Хоча з моменту виступу у кінотеатрі за ним й слідкували агенти КДБ, він часто їздив з друзями в подорожі, в ці роки він й знайшов свою кохану.

Не можна також й оминати того великого значення, якого набула для нього робота в архіві. Заробляв на життя, працюючи у Центральному державному історичному архіві, згодом — на шахті, залізниці, на будівництві, в котельні, в метро. З 1966—72 — старший інженер у конструкторському бюро Міністерства промисловості будматеріалів УРСР.

1965 одружився з Валентиною Василівною Попелюх. 15 листопада 1966 у них народився син — нині літературознавець, дослідник творчості батька Дмитро Стус.

Пропозицію Стуса опублікувати 1965 свою першу збірку віршів «Круговерть» відхилило видавництво. Незважаючи на позитивні відгуки рецензентів, було відхилено і його другу збірку — «Зимові дерева». Однак її опублікували в самвидавці. У 1970 книжка віршів поета «Веселий цвинтар» потрапила до Бельгії і була видана в Брюсселі.

У відкритих листах до Спілки письменників, Центрального Комітету Компартії, Верховної Ради Стус критикував панівну систему, що після відлиги стала повертатися до тоталітаризму, відновлення культу особи та порушення прав людини, протестував проти арештів у середовищі своїх колег. На початку 1970-х приєднався до групи захисту прав людини. Літературна діяльність поета, його звернення у вищі партійні інстанції з протестами проти порушення людських прав і критичними оцінками тогочасного режиму спричинили арешт у січні 1972.

12 січня 1972 року — перший арешт; впродовж майже 9 місяців поет перебував у слідчому ізоляторі. Саме тоді було створено збірку «Час творчості». На початку вересня 1972 київський обласний суд звинуватив його в «антирадянській агітації й пропаганді» та засудив до 5 років позбавлення волі і 3 років заслання. Покарання відбував у мордовських і магаданських таборах. Весь термін ув'язнення перебував у таборах Мордовії. Більшість віршів, що Стус писав у таборі, вилучалася і знищувалась, лише деякі потрапили на волю через листи до дружини. По закінченню строку, Стуса 1977 вислали в Матросове Магаданської області, де він працював до 1979 на золотих копальнях. З ув'язнення звернувся із заявою до Верховної Ради СРСР з

відмовою від громадянства: «...мати радянське громадянство є неможливою для мене річчю. Бути радянським громадянином — значить бути рабом...».

Меморіальна дошка на першому корпусі Донецького університету, в якому навчався поет (1954–1959)

Надгробок Василя Стуса на Байковому кладовищі в Києві. Автор М. Малишко 1978 року поета прийнято до PEN-клубу.

Повернувшись восени 1979 до Києва, приєднався до гельсинської групи захисту прав людини. Попри те, що його здоров'я було підірване, Стус заробляв на життя, працюючи робітником на заводі: спочатку, з жовтня 1979 до січня 1980, формувальником II-го розряду ливарного цеху на заводі ім. Паризької комуни, після цього і до арешту — працював в цеху № 5 українського промислового об'єднання «Укрвзуттєпром» фабрики взуття «Спорт» намажчиком затяжної кромки на конвеєрі. У травні 1980 був знову заарештований, визнаний особливо небезпечним рецидивістом і у вересні засуджений на 10 років примусових робіт і 5 років заслання. Відмовився від призначеного йому адвоката Віктора Медведчука, намагаючись самому здійснити свій захист. За це Стуса вивели із зали суду і вирок йому зачитали без нього. В одному з листів, адресованому світовій громадськості (жовтень 1980), відомий російський правозахисник А. Сахаров розцінив вирок Стусові як ганьбу радянської репресивної системи.

Адвокатом Віктора Медведчука затвердили, незважаючи на чисельні протести обвинуваченого. Суд проходив за зачиненими дверима. Відомий письменник, правозахисник, громадський діяч і друг Василя Стуса Євген Сверстюк згадує: «Коли Стус зустрівся з призначеним йому адвокатом, то відразу відчув, що Медведчук є людиною комсомольського агресивного типу, що він його не захищає, не хоче його розуміти і, власне, не цікавиться його справою. І Василь Стус відмовився від цього адвоката».[2] Сам Медведчук наполягає, що роль адвоката в таких процесах була мінімальною: «Якщо хтось думає, що я міг би врятувати Василя Стуса, то він або брехун, або ніколи не жив у Радянському Союзі й не знає, що це таке. Рішення за такими справами ухвалювалося не у суді, а в партійних інстанціях і КДБ. Суд лише офіційно затверджував оголошений вирок» (цит. за офіційним інтернет-сайтом Медведчука[3]).

Про методи захисту, які використовував Медведчук, свідчить «Хроника текущих событий»: «Адвокат у своїй промові сказав, що всі злочини Стуса заслуговують покарання, але він просить звернути увагу на те, що Стус, працюючи у 1979–1980 рр. на підприємствах Києва, виконував норму; крім того, він переніс тяжку операцію шлунка. Після промови адвоката засідання суду було перервано. 2 жовтня засідання почалося прямо з читання вироку (таким чином, у Стуса було вкрадене належне йому за законом „останнє слово“»).

Стусові, що з листопада 1980 перебував у таборі ВС-389/36-1 в Кучино (тепер Чусовського району Пермського краю, Росія), заборонили бачитися з родиною, останнє побачення було навесні 1981. Однак його записи 1983 вдалося переправити на Захід. У 1985 році німецький письменник Генріх Белль висунув Василя Стуса на здобуття Нобелівської премії з літератури, якої той, проте, так і не отримав.

Загибель

Табірними наглядачами знищено збірку з приблизно 300 віршів Стуса. На знак протесту проти жорстокого поводження табірної адміністрації з політв'язнями він кілька разів оголошував голодування. У січні 1983 року за передачу на волю зошита з віршами на рік був кинутий у камеру-одиночку. 28 серпня 1985 року Стуса відправили до карцеру за те, що читаючи книгу в камері, він сперся ліктем на нари (хоча це й не порушення режиму; офіційна причина, за свідченням співв'язнів поета, була наклепом[5]). На знак протесту він оголосив безстрокове сухе голодування. Помер в ніч з 3 на 4 вересня, можливо, від переохолодження. За офіційними даними причина смерті — зупинка серця. Товариш Стуса, також колишній політв'язень, Василь Овсієнко поруч із цією версією висував припущення про загибель від удару карцерними нарами, цілком імовірно, зумисне підлаштовану наглядачами.

В будь-якому разі смерть Василя Стуса слід розглядати як вбивство, скоєне радянською тоталітарною системою: воно полягало у багаторічних переслідуваннях поета, зокрема й фізичних, що врешті-решт призвели до його передчасної смерті. Смерть поета приховувалась радянською владою від його друзів-дисидентів до середини жовтня. Дружина — Валентина Попелюх — одержала повідомлення про смерть чоловіка вранці п'ятого вересня[6]. Всупереч її прохання, поховання відбулось без присутності рідних. Права на перепоховання адміністрація не надавала до завершення терміну ув'язнення. Особисті речі Стуса також здебільшого не повернулись до його родини. Похований на табірному цвинтарі у с. Борисово Чусовського району Пермської області.

Вшанування пам'яті

Справжні велети духу спроможні бути
вільними і в невільній державі.

Василь Стус навіть за ґратами лишався
вільною людиною, саме тому його
смерть у неволі перетворилася на
безсмертне утвердження справжньої
свободи. Власне, наявність таких людей
дозволяла вважати наш народ
волелюбним.

—Любомир Гузар,

«Про свободу»

Пам'ятник Василю Стусу у Вінниці, на майдані Василя Стуса

У листопаді 1989, завдяки клопотанням рідних і однодумців, поета разом із побратимами Юрієм Литвином і Олексою Тихим, що також загинули в таборі ВС-389/36 селища Кучино, перепоховали в Києві на Байковому кладовищі (ділянка № 33).

У 1990 році прокурор України Михайло Потебенько опротестував вирок судової колегії в кримінальних справах Київського обласного суду від 7 вересня 1972 року, і вирок судової колегії в кримінальних справах Київського

обласного суду від 2 жовтня 1980 року. У тому ж році Постановою № 2381н90 Пленуму Верховного Суду СРСР, і Ухвалою судової колегії по кримінальних справах Верховного Суду УРСР Василь Стус був посмертно реабілітований.

1991 Стуса посмертно відзначено Державною премією ім. Т. Шевченка за збірку поезій «Дорога болю» (1990).

Поезія Василя Стуса характеризується ліричністю, мелодійністю, її основу становить усвідомлення внутрішньої свободи, готовності до боротьби за кращу долю народу і України. Проте поступово домінуючими в творах поета стали песимістичні настрої, зневіра, породжені «соціалістичною» дійсністю. Після смерті поета в Україні видано збірки «Поезії» (1990), «Вікна в позапростір» (1992), «Золотокоса красуня» (Київ, 1992), «І край мене почує» (Київ, 1992), «Феномен доби», написано у 1970–1971 рр. (Київ, 1993), Твори в шести томах[9], дев'яти книгах (Львів, 1994—95; ред. Д. Стус і М. Коцюбинська) та спогади «Не відлюбив свою тривогу ранню...».

За поезіями Стуса здійснено вистави: поетична композиція (1989, Львівський молодіжний театр), «Птах душі» (1993, київський мистецький колектив «Кін»), «Іду за край»[10](2006, Національний академічний театр російської драми ім. Лесі Українки, Київ) та інші. Пам'яті Стуса присвячено документальний фільм «Просвітлої дороги свічка чорна» (1992, «Галичина-фільм»). У селі Рахнівка відкрито меморіальну дошку та пам'ятник поету. Твори Стуса введено до шкільної програми з української літератури. Засновано премію імені Василя Стуса.

2 червня 2004 року в Державному центрі театрального мистецтва ім. Леся Курбаса відбулася презентація унікального компакт-диску із реставрованими записами віршів Василя Стуса у виконанні автора під назвою «Живий голос Василя Стуса».

26 листопада 2005 Стусу посмертно присвоєно звання Герой України з удостоєнням ордена Держави.

На Донбасі працює Донбаський історико-літературний музей Василя Стуса.

Ім'ям Василя Стуса названо одну з вулиць Святошинського району м. Києва і Малиновського району в місті Одесі.

Літературний стиль

Манера письма Василя Стуса гармонійно поєднала українську традицію із найкращими зразками світової — особливо, європейської спадщини. Так, в студентські роки поет захоплювався Рильським, Верхарном. Згодом, у 60-их, був Пастернак і «необачно велика любов до нього», від якої «звільнився — тільки десь 1965–1966 рр.» («Двоє слів читачеві»). З часом, до поета приходять екзистенціалісти, у філософії яких Стуса зокрема приваблювала ідея «свободи життєвого шляху». Василь Семенович називає Камю серед своїх улюблених письменників.

Прийоми віршування варіюють від верлібра до різноманітних «фольклорних» стилізацій — художнього наслідування народної творчості. До останніх віднесемо, наприклад, вірш «М'яко вистелив іній».

М'яко вистелив іній

український обік,

тільки довшають тіні

і коротшає вік.
Ночі врвала Варвара,
сонце йде за Різдом,
і чигає покара
за сусіднім горбом.
На Водохреща маєм
Об, Іртиш, Єнісей,
а в очах не світає,
тьма не йде із очей.
Пси, наглядачів крики
і залізя тобі ж.
Пригравайте ж, музики,
за колимський рубіж!
— "Палімпсести" (1977)

Наведена цитата виявляє також інші характерні особливості творчості поета — «розривні» рядки з переносами, влучна, невимушена рима. Майстерно використовуються поетом різноманітні діалектизми, архаїзми, розмовна лексика, як-то: антоновий огонь, басаман, басан, басоля, гаргоші («На гаргошах мій сидить синок»), комонь (кінь), кондак, парсуна, пелехатий, покотьоло, чезнути («...і в ртутній спеці фіолету він невимовно довго чез...»), щовб та ін[11]. Можливе також використання спеціальної лексики у поетичному тексті, скажімо, «Стигми тіл — це стигми душ. Це — з віку// од олігоценових епох,// пірофорний, ти, як квітка, виткався,// ставши боржником — уже за двох» («Таємниця білого паперу!», Палімпсести). Часто наштовхуємось на авторські новотвори, часто цілком прозорі, іноді — не дуже: всевікна, всенезустріч, всенепізнаний, стобагаття, стогори, стомежа, сторозтриклятий, стосиній. Усі ці засоби надають творчості поета герметичного відтінку, самозаглибленості, нескінченно урізноманітнюють її. Вони, по суті, роблять читача співтворцем поезії, примушуючи його тлумачити, вибудовувати асоціації й пояснення самостійно.

Хоча Стус мав можливість цілісної роботи над збіркою лише з ранніми збірками (тобто — до арешту) й над «Часом творчості», слід розуміти, що кожна книга віршів поета є цілісним текстом. Так, «Час творчості/Dichtenszeit», що фіксує дату мало не кожного вірша, є своєрідним щоденником ув'язненого, міркуваннями над долею, обов'язком, коханням, релігією... Тут вірші перегукуються й доповнюють одне одного, не втрачаючи індивідуальністю. Із «Палімпсестами» ситуація ще складніша: оскільки єдиного варіанту збірки нема, вона існує, по суті, у кількох різних «списках», кожен з яких знаходив свій власний шлях на волю (що, до речі, викликає паралелі з літописною традицією). Тому для багатьох віршів маємо варіанти; кожен вірш, отже, розпадається на інші; варіанти перегукуються між собою і з варіантами інших віршів. Це дає підставу стверджувати, що маємо справу з постмодерним елементом у творчості Стуса[12]. Так, контексти переплітаються й доповнюють одне одного, творячи єдиний міф: «А вічність вічний творить міт плачів, хоралів, мес. »

— "Зими убогий маскарад", Палімпсести

Усе життя поет використовував свій широкий арсенал поетичних засобів винятково різнобічно; жоден період не виокремлює певний інструмент як важливіший. Втім, у листах до рідних останніх років Стус висловлював думку про те, що йому «не личить римувати» — мовляв, це дитячі забавки. З цим певною мірою узгоджуються свідчення очевидців про те, що остання, втрачена збірка «Птах душі» майже цілком була написана верлібром. У листах до рідних (від 1.08.1982.[13]) зустрічаємо також нарікання на Рільке, якого поет тривалий час високо цінував: «пізній Рільке, тут „алмазний хміль душі“ змінився на кристали роздумів — і то такі втрати, такі знахідки. Здається, трохи він мені вже стає докучливий — Рільке. Надто вже він безплотний, надто — не від життя, сказав би я ще — грішний чистотою своєю в світі по страшній війні 1914-18 р., про яку йому не ходило, здається». Іншу літературну любов — Гете, Стус проніс через усе життя.

Перекладацька діяльність

Вагомий внесок в українську літературу зробив Василь Стус і на терені перекладу. Варто згадати його блискучі переклади з Гете й Рільке (Сонети до Орфея, Дуїнські елегії).

З німецької Стус також переклав вірші Пауля Целана, Альберта Еренштайна, Готтфріда Бенна, Еріха Кестнера, Ганса Магнуса Енценсбергера; з англійської — поезії Кіплінга, з італійської — Джузеппе Унгаретті, з іспанської — твори Федеріко Гарсія Лорки, з французької — Гі де Мопассана, Артюра Рембо, Рене Шара. Перекладав також зі слов'янських мов.

Збірки віршів

«Круговерть» (1965)

«Зимові дерева» (1970)

«Веселий цвинтар» (1971)

«Час творчості» (1972)

«Палімпсести» (1977)

